

Oponentní posudek disertační práce

Název práce: Příčina selhání politiky rozvoje venkova: případ vybraných nástrojů druhé osy PRV

Autor: Ing. Jaroslav Pražan

Oponent: doc. Ing. Tomáš Doucha, CSc.

Disertační práce (dále jen práce) Ing. Jaroslava Pražana se týká věcně i politicky jedné z nejcitlivějších oblastí Programu rozvoje venkova (PRV) v rámci Společné zemědělské politiky EU (SZP), kterou představují podpory environmentálních opatření v zemědělství v rámci druhé osy PRV. Mimořádné - a v rámci českého prostoru dosti ojedinělé - je uplatnění institucionální ekonomiky v oblasti životního prostředí a zemědělství. Institucionální ekonomika se v dané oblasti soustřeďuje na aplikaci teorie kontraktů. Toto vše práce představuje na 119 stranách textu a v bohaté přílohové části.

Hlavním cílem práce je posouzení kvality kontraktu mezi státem a zemědělcem v rámci agro-environmentálních opatření (AEO) osy 2 PRV 2007 - 13 jako zdroj potenciálního selhávání politiky a poskytnout podklad pro zdokonalení tohoto nástroje. Hlavní cíl se rozkládá na tři dílčí cíle k identifikaci účinnosti jednotlivých faktorů kontraktů a je doprovázen zásadní výzkumnou otázkou (resp. hypotézou v podobě konkurenčních tvrzení) „nakolik jsou vnitřní charakteristiky kontraktu v souladu s účelem kontraktu a zájmy stran kontraktu“.

Následují komentáře, dotazy a připomínky oponenta k jednotlivým částem práce.

Přehled literatury – rešerše k problematice

Autor zde prokazuje rozsáhlý přehled o dosavadních výzkumných a jiných aktivitách v dané oblasti. Nicméně jde také např. o tyto otázky:

- Jak podnikatelská struktura zemědělství (která je v ČR v rámci EU velmi specifická), resp. struktura spotřebitelů veřejného zboží ovlivňuje vlastnosti kontraktů?
- Čím se měří účinnost politiky v dané oblasti? To je klíčová otázka.
- Pokud jde o instituce, ty se liší „dobou odezvy“ na jejich požadované změny. To je zřejmě důležité při formování a posuzování kontraktů. Jestliže např. v Bavorsku jsou farmáři hodnoceni v kontraktech ve smyslu „šest sedláků sedm lumpů“, jak je tomu v ČR po mnoha letech socialismu a zanedbávání neformálních stránek institucí?
- Co znamená tvrzení, že „strategické chování umožňuje např. informační asymetrie a vede k morálnímu hazardu“?

- Význam interních motivací je v kontraktech značný, avšak je zadavateli kontraktů hodně zanedbáván. Správně je pak uváděno, že transakční náklady jsou vyšší než by musely být. To je ale pro spotřebitele – daňového poplatníka dost podstatné.
- Jestliže se připouští, že zemědělce lze posuzovat nejen jako jednotlivce, ale i jako jejich asociace, nejde totéž posuzovat i ze strany státních institucí (netvoří nějaké aliance ve vztahu k produkci veřejného zboží – např. „ilustrativně“ MŽP a MF versus MZe a MMR?).

Metodika

Celkový souhlas s metodickými přístupy, s touto připomínkou: u motivace se objevují interní – altruistické motivy. Zde v souladu s již zmíněnou připomínkou k rešerším spatřuji jednu z příčin selhávání kontraktů: jde o informační asymetrii, kde zadavatel není schopen vysvětlit, jaké pozitivní interní účinky pro zemědělce může mít nějaké AEO. Jde o selhávání v implementační fázi politiky.

Výsledky a diskuse

- Tvrzení, že pro většinu zemědělců, kteří vstupují do závazků, které je snadné naplnit, je hlavní výhodou příjem (z AEO), je nutno vysvětlit. Předpokládám, že nejde o samotnou výši příjmů (ty by se po implementaci AEO neměly měnit), ale o jejich stálost na celé programové období. Takovou výhodu např. ceny pšenice nemají.
- Malá informovanost zemědělců o podmínkách kontraktu je alarmující. Jde o nedostatek poptávky po poradenství, nebo o nedostatek nabídky poradenství? U méně „náročných“ AEO jde více o vysvětlení interních efektů, u sofistikovanějších AEO produkujících více veřejného zboží je možná vysvětlování pro zemědělce snazší?
- Protože u AEO se převážně uplatňují plošné (*flat*) platby, jak by vše vypadalo v podobě plateb „šitých na míru“ (*tailored*)?
- Jak zabránit, aby platby AEO nebyly nejen zemědělci vnímány, ale dokonce nepůsobily jako důchodové podpory? To je vážné systémové selhávání AEO. Kde je chyba?
- Úloha poradenství je zřejmě klíčová. A nejde přitom jen o tzv. oficiální poradenství, ale i o služby AZV v tomto směru!

Závěry

Závěry jsou koncipovány, do jaké míry se podařilo naplnit hlavní cíl a dílčí cíle práce a jaké jsou odpovědi na vznesené hypotézy.

Postrádám však komplexnější naplnění jednoho z dílčích cílů: co dál? Jak má decizní sféra reagovat, aby se zlepšila situace! Nebo alespoň udržela, protože dosavadní změny faremních

systémů v rámci AEO je nutno chápat jako investice státu, které by neměly být znehodnoceny.

To vše v kontextu specifické struktury farem v ČR, kde zejména kategorie rodinných farem může mít ve vztahu k podmínkám AEO zcela rozdílný přístup než např. společnosti. Tady by bylo žádoucí mít nějaké srovnání se zahraničím (např. Rakouskem).

Závěr

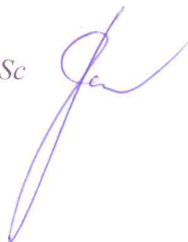
Práce Ing. Jaroslava Pražan se dotýká metodicky i věcně problematiky, kde se již dlouhodobě očekávají výzkumné poznatky, které by napomohly podstatně zvýšit účinnost veřejných zdrojů, vkládaných do zemědělství s cílem zlepšit jeho vztah k životnímu prostředí. Práce představuje v této oblasti významný metodický posun. Praktický význam by se zvýšil konkrétnějším vymezením toho, co je potřeba v cyklu politiky v případě ČR v dané předmětné oblasti zlepšit.

Navíc práce navozuje další otázky, jejichž odpovědi práce již dosti naznačuje a bylo by velmi žádoucí, aby na jejich dalším rozpracování autor dále pracoval.

Prostě, jen více takových prací! Mé komentáře a dotazy nesnižují kvalitu práce, naopak, práce provokuje k potřebným diskusím. Souhrnně doporučuji, aby práce byla po diskusi oponentní komisí přijata a Ing. Jaroslavu Pražanovi udělen titul PhD.

Praha 12. 8. 2014

Doc. Ing. Tomáš Doucha, CSc

Posudek pro doktorskou disertační práci

Doktorand: Ing. Jaroslav Pražan

Název: Příčina selhávání politiky rozvoje venkova: případ vybraných nástrojů 2. osy PRV

Školitel: doc. Ing. Ladislav Rolínek, Ph.D.

Oponent: prof. Ing. Miroslav Svatoš, CSc.

Předkládaná disertační práce je zaměřena na velmi významnou a stále aktuální problematiku rozvoje venkova v kontextu s příčinami selhávání politiky na příkladu vybraných nástrojů druhé osy Programu rozvoje venkova (Agroenvironmentální opatření).

Je zcela nepochybné, že autor se uvedenou problematikou dlouhodobě zabývá, shromáždil velké množství podkladů, které logicky a systematicky zpracoval. Autor zdárně navazuje a prohlubuje své předchozí vědeckovýzkumné aktivity. Všechna svá tvrzení důsledně dokladuje, s řadou autorů polemizuje a vyjadřuje tak svůj názor k řešené problematice. V předložené doktorské disertační práci jsou shrnuty dosavadní poznatky a několik strukturovaných dotazníkových šetření, které jsou následně transponovány do odpovídajících závěrů. V rámci těchto závěrů autor svá tvrzení důsledně zdůvodňuje a uvádí do vzájemných souvislostí.

V samostatné části byly formulovány cíle práce, výzkumná otázka a konkurenční tvrzení. Souhrnná představa autora o celkovém řešení vycházela z předmětného zaměření na kontrakt v rámci agroenvironmentálního opatření. Autor nezůstal jen u popisu, ale zaměřil se i na příčiny selhání popř. nízké účinnosti tohoto opatření. Doktorand nastínil teoretické základy a souvislosti kontraktu, s nimiž v dalších částech práce pracoval a zdůvodnil i problémy, s kterými je třeba v blízkém i delším časovém období počítat. Tento přístup umožňuje přispět k posunu celkové úrovně poznání v dané oblasti. Formulované cíle práce byly naplněny.

Z metodického hlediska je zřejmá systematická přístup k dané problematice. Autor využívá domácí a zejména zahraniční literární prameny, kriticky se vypořádává s rozdílnými údaji, výsledky a přístupy našich i zahraničních autorů. Součástí práce je kritické zhodnocení údajů, metodických přístupů a názorů zmíněných autorů. Rámecem pro celý metodický postup jsou východiska pro analytické vymezení výzkumu.

Podrobná a přehledná charakteristika metodického postupu vychází z věcně, místně, organizačně a časově specifikovaných dotazníků a cílených osobních rozhovorů se zúčastněnými aktéry. Následný obsah práce koresponduje s navrženou metodikou.

Výsledky práce a jejich diskuse obsahují analytickou i teoretickou část a zahrnují dva okruhy – výsledky průzkumu na celostátní úrovni a výsledky průzkumu pomocí hloubkových rozhovorů v podrobném analytickém členění s přihlédnutím v celé řadě relevantních faktorů.

Celkový rozsah práce je 113 stran, obsahuje 61 tabulek (z toho v příloze 45), 11 grafů a obrázků a 95 literárních a informačních pramenů.

Doktorská disertační práce vychází a navazuje na výzkumné úkoly řešené autorem. Dosavadní výsledky byly publikovány a lze doporučit další publikace, které by vycházely ze syntézy tématu v disertaci.

Náměty k diskusi při obhajobě:

- V subkapitole 2.4 je uvedeno velké množství možností či příčin selhání popř. snížení účinnosti politiky (AEO). Uveďte orientační přehled těchto faktorů, které mají největší vliv na selhání či snížení účinnosti AEO (lze uplatnit pravidlo 80/20).
- Odkaz (s. 64): Část zemědělců dokonce očividně nepochopila účel opatření a chválí jeho cíl „zachovat hospodaření ve znevýhodněných oblastech“. Lze toto příkré stanovisko autora relativizovat?
- Značnou ekonomickou roli v řešené problematice hraje podíl plateb (úhrad) hodnoceného agroenvironmentálního opatření na tržbách (produkci) zkoumaných subjektů (ovlivňuje chování). Může autor uvést údaje o diferenciaci tohoto podílu v rámci těchto subjektů?
- Názor autora na hlavní úskalí konceptu neoklasického kontraktu.

Závěrem lze uvést, že:

- Tematické zaměření práce je původní, svým obsahem přispívá k rozvoji teoretického poznání, přináší nové poznatky a následné využití v další vědeckovýzkumné činnosti.
- Doktorand splnil vytčené cíle v souladu s uvedenou metodikou.
- Obsah doktorské práce má význam i z širšího hlediska agrárně politického a environmentálního v rámci evropských integračních procesů.
- Výsledky práce by měly být publikovány (v návaznosti na dosavadní publikace autora v daném tématu).
- Doktorská disertace tak naplňuje požadavky na předložení a úspěšnou obhajobu.

Doporučuji, aby doktorská práce Ing. Jaroslava Pražana na téma „Příčina selhávání politiky rozvoje venkova: Případ vybraných nástrojů druhé osy PRV“, byla připuštěna k obhajobě a po jejím úspěšném průběhu byl jmenovanému udělen akademický titul

doktor ve zkratce Ph.D.

V Praze 12. 9. 2014

prof. Ing. Miroslav Svatoš, CSc.

Oponentní posudek disertační práce

Příčina selhávání politiky rozvoje venkova: případ vybraných nástrojů druhé osy.

(Doktorand: Ing. Jaroslav Pražan, školitel: doc. Ing. Ladislav Rolínek, PhD)

Disertační práce Ing. J. Pražana se zabývá problémy v implementaci agro-environmentálních opatření českého Programu rozvoje venkova pro období 2007-2013. Práce má 161 stran a je strukturovaná do 5 kapitol (119 stran) a 42 stran doplňujících příloh.

V úvodu doktorand stručně seznamuje s kontextem své práce. V kapitole číslované jako 1. jsou uvedeny cíle práce: Hlavním cílem je *posoudit kvalitu kontraktu z hlediska potenciálního selhání politiky*. Následně je hlavní cíl rozložen do tří dílčích cílů: i) identifikace faktorů snižujících účinnost politiky, ii) zjistit proč se tak děje a iii) navrhnout opatření na nápravu tj. pro zvýšení účinnosti. Výzkum vychází z představy, že je známo, jak musí být kontrakt formulován, aby bylo dosaženo maximální účinnosti a efektivity politiky. Jde tedy do velké míry o normativní přístup.

Pojmy *veřejný statek* a *kontrakt* jsou klíčovými kategoriemi v práci a proto je jim věnována velká pozornost v literární rešerši (Kapitola 2). Literární rešerše je bohatá a dobře strukturovaná a tudíž čtivá.

V kapitole 3 předkládá doktorand metodiku svého výzkumu. Kapitola má tři části, v první části je představen analytický rámec ve druhé části výběrové šetření na 389 zemědělských podnicích a ve třetí části hloubkové rozhovory. Jak již bylo zmíněno, přístup je v principu normativní. Doktorand předpokládá, že veškerá teorie byla vyložena v literární rešerši a omezuje se zde jen na výčet faktorů, jež hodlá dále zkoumat na vzorku zemědělských podniků a v rozhovorech s aktéry (7 z veřejné administrativy a 46 zemědělců).

Výsledky jsou detailně prezentovány v Kapitole 4. Doktorand nejprve vysvětluje kontext AEO – proces designu opatření a implementační pravidla. Poté rozebírá výsledky výběrového šetření. Je třeba vyzdvihnout statistickou analýzu souvislostí mezi odpověďmi různých otázek. Následuje vyhodnocení hloubkových rozhovorů.

Práce je uzavřena pátou kapitolou konfrontující výsledky výzkum s cíli. To je provedeno velmi důsledně formou diskuse. Doktorand dochází k závěru, že charakteristiky transakce by vyžadovaly relační kontrakt, avšak malá ochota stran porozumět jedna druhé a budovat si vzájemnou důvěru vynucuje kontrakt neklasický – primitivně hybridní, kdy vstup je koordinován cenou a výstup pravidly. Tak implementace politiky spěje do principal-agent problému.

Věcné komentáře

Str. 29 první odstavec: že kontrakt má český ekvivalent smlouva nebo dohoda je celkem irelevantní, autor samozřejmě může volně tato slova zaměňovat a bude mu rozuměno. Podstatné ale je, že do dohody (smlouvy nebo kontraktu) vstupují obě strany dobrovolně. Dobrovolný vstup do vztahu referuje k řídicí struktuře trhu, ale smlouva obvykle omezuje jednání obou stran, strana státu v tomto případě (AEO) přebírá řídicí roli a to referuje k mechanismu hierarchické struktury. Proto je také AEO kontrakt hybridní řídicí formou. Autor později zpochybní dobrovolnost vstupu do kontraktu „zemědělec je tam tlačěn tíživou finanční situací a mimořádnou příležitostí příjmu, aniž by nahlížel podmínky kontraktu, jež mu přinesou značné transakční náklady“.

Str 29. Tab. 3 a poslední odstavec a dále na str.30. Domnívám se, že se nejedná o specifitu statku ale kapitálu (asset specificity).

Str 30 –jaká konkrétní rizika v péči s sebou nese statní vlastnictví půdy s cennými druhy a stanovišti? – v textu se říká, že značná.

Str. 58 - transakce je mezi zemědělcem a veřejností (následně zastoupenou státem), statek má špatné vlastnosti a transakce se vyznačují nejistotou a specificitou kapitálu. Transakce by měly determinovat *kontrakt* v širším slova smyslu, přesněji transakční náklady: nízké náklady → dobrý kontrakt. Řídicí struktura a pravidla podmiňují transakční náklady.

Obecně bych podotkl, že pracovat se všemi AE opatřeními najednou je problematické: určité transakce jsou dosti jednoduché (s vysokou jistotou a cellem malou specificitou kapitálu) a jiné náročné. Také viditelnost efektu (observability) je různá. Tudíž AEO potřebují různé typy kontraktů. Pro další výzkum bych určitě doporučil rozlišit různá opatření. Podobně, na jedné straně nepochybně hraje roli, jak se chovají aktéři přímo v aréně AEO; na druhé straně, jejich chování nelze oddělit od všeobecné situace (od norem ve společnosti). To by se také mělo rozlišit.

Formální nedostatky

Obsah není úplný, chybí v něm úvod a název první kapitoly

Kapitola 4 není v textu správně číslovaná (je skrytá v kapitole 3). Kapitola 5 je číslovaná jako 4.

Titulek Tab. 3 (str. 29) - ... dle teorie transakčních nákladů. (viz také pozn. 3 pod tabulkou)

Otázky k obhajobě

1. U jednodušších AEO jako je ošetřování travních porostů je zřejmě oprávněné očekávat významnou koordinační roli ceny. Tyto travní porosty jsou současně využívány jako krmivová základna pro přežvýkavce nebo pro biomasu pro bioplynové stanice. V tomto případě dostávají zemědělci celou škálu podpor na produkci z travních porostů (PP, LFA platby, AEO platby, různé podpory chovu skotu, investiční podpory pro bioplynové stanice,

podporu ceny elektrické energie z BPS). Cena se tak skládá z mnoha cen. Zemědělec je tak hned v několika kontraktech k témuž kusu půdy. Není v tom příčina selhávání politiky?

2. Dalo by se očekávat, že do náročnějších AEO vstupují zemědělci právě proto, že rozumí účelu služby a tudíž i kontraktu. Je tomu tak? A pokud ne, proč smlouvu uzavírají – jen proto, že nabízená cena je hodně vysoká?
3. Nedůvěra mezi zemědělci a administrativou, jež byla pozorovaná, zvyšuje transakční náklady. Specifikujte prosím jaké a jak na straně zemědělců a na straně veřejné správy.

Závěr

Přes dílčí nedostatky považuji práci za velmi zdařilou a to jak po stránce vědecké, tak i z hlediska její využitelnosti v praxi tj. při zavádění politiky. Určitě je třeba vyzdvihnout bohatost literární rešerše a jedinečnost výběrového šetření i rozsah hloubkových rozhovorů. V českém kontextu je také aplikace přístupu institucionální ekonomiky spíš ojedinělá. Ze seznamu literatury i z náhledu do WOS je zřejmé, že ing. Pražan na toto téma publikoval v renomovaných časopisech.

Práce splňuje nároky kladené na doktorskou disertační práci. Po její úspěšné obhajobě doporučuji udělit panu ing. Jaroslavu Pražanovi titul doktor filosofie (PhD).

V Praze 24.8. 2014

RNDr. Tomáš Rättinger, MSc, PhD

